

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми **«ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО СПРИЙНЯТТЯ ПРИРОДИ У
ПРОЦЕСІ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ»**

Виконала:

студентка 2 курсу, групи DO1-M18
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньою програмою Дошкільна освіта з
додатковою спеціальністю
013 Початкова освіта
(денна форма навчання)
Бачинська (Якубчак) Анастасія Володимирівна

Керівник: Каньоса Н. Г.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

Рецензент: Бахмат Н.В.,
професор кафедри теорії та методик
початкової освіти, доктор педагогічних
наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ.....	8
1.1 Екологічне виховання дітей дошкільного віку як педагогічна проблема сучасності.....	8
1.2 Екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами авторської казки.....	18
1.3 Педагогічні умови використання авторської казки як засобу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.....	30
Висновки до першого розділу.....	39
РОЗДІЛ 2 ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА МЕТОДИКА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ ПРИРОДОЗНАВЧОГО ЗМІСТУ.....	41
2.1 Стан процесу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку у практиці роботи закладів дошкільної освіти.....	41
2.2 Експериментальна методика використання авторської казки в процесі екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.....	57
2.3 Аналіз результативності експериментальної роботи.....	71
Висновки до другого розділу.....	81
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	93
Додаток А Наукова основа пізнавальних авторських казок про природу.....	93
Додаток Б Комплекс методів дослідження в констатувальному експерименті.....	96
Додаток В Анкети для вихователів та батьків.....	97
Додаток Г Консультація для батьків «Читання казок у сім'ї».....	102
Додаток Д Гра-психогімнастика «Кульбаба».....	105
Додаток Е Конспекти занять.....	107
Додаток Ж Дидактична гра «Ланцюжок».....	119

ВСТУП

Актуальність теми. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку є актуальною проблемою сучасності, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основи екологічної свідомості, екологічної культури, що впливають на поведінку та діяльність людини у природі. Основи свідомості, екологічної культури, формування ставлення особистості до світу природи закладаються в дошкільному дитинстві, що підтверджує вагомість використання цього сензитивного періоду для екологічного виховання особистості. У законі «Про дошкільну освіту» її роль визначається як провідна у формуванні особистості дитини, тому зміст освіти має виступати базисом становлення людини, а методи відповідати віковим особливостям дітей.

Різні аспекти проблеми екологічної освіти та екологічного виховання досліджували такі педагоги, як А. Волкова, Н. Горопаха, О. Кудрявцева, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Н. Рижова, Н. Яришева та інші. Ученими було визначено мету екологічного виховання дошкільників – формування засад екологічної культури, головною складовою якої виступає екологічна свідомість. Результатом екологічного виховання є екологічно вихована особистість (Г. Пустовіт). Серед компонентів екологічної вихованості виділяють: інтелектуальний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-практичний.

Можливість і успішність формування початкових екологічних уявлень у дітей дошкільного віку доведено численними психологічними й педагогічними дослідженнями (Я. Коменський, Й. Песталоцці, Д. Локк, Ж. Руссо, С. Русова, Л. Міщик, С. Ніколаєва, З. Плохій, Н. Поддяков, Н. Рижова, П. Саморукова, О. Терентьєва, І. Хайдурова та ін.). Психологами (Л. Венгер, Л. Виготський, В. Давидов, О. Запорожець, В. Мухіна М. Поддяков, С. Рубінштейн) також доведено, що система знань дітей дошкільного віку може існувати у формі уявлень, а не понять. У дослідженнях З. Плохій обґрунтовано й доведено, що складовою виховання екологічної свідомості є уявлення дітей про внутрішні взаємозв'язки у природі.

Перші спроби визначення змісту і структури екологічних уявлень для дітей

дошкільного віку належать К. Ушинському, Є. Водовозовій, В. Грецовій й іншим класикам педагогіки. Сучасними дослідниками (Н. Горобаха, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, Н. Рижова) визначено зміст і структуру екологічних уявлень для дошкільників.

Ученими доведено, що через емоційну взаємодію з образами діти засвоюють певні знання й уявлення, виробляють конкретні судження, формулюють особистісні умовисновки. Образність казки сприяє формуванню перших синкретичних уявлень про ті об'єкти і явища, про які в ній розповідається. Авторська ж казка, в основу якої покладено конкретні наукові факти, а форма подання інформації залишається казковою, на нашу думку, здатна оптимізувати процес екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Актуальність проблеми екологічного виховання в дошкільному дитинстві, наявні суперечності між завданнями і технологіями екологічного виховання дошкільнят, потребами і станом розвитку практики екологічного виховання, можливістю і необхідністю формування у старших дошкільників початкових екологічних уявлень як основи екологічної культури, розвитку екологічної свідомості та позитивного емоційно-ціннісного ставлення дітей до природи зумовили вибір теми нашого дослідження: «Формування цілісного сприйняття природи у процесі екологічного виховання дошкільників».

Об'єкт дослідження: екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування цілісного сприйняття природи засобами авторської казки природознавчого змісту.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови та методику використання авторської казки природознавчого змісту як засобу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: побудоване на основі врахування образного характеру мислення дітей дошкільного віку припущення про те, що екологічне виховання дошкільників відбудуватиметься більш ефективно за умови

застосування у цьому процесі авторських казок природознавчого змісту, що можуть бути використані як засіб формування уявлень дітей про зв'язки й залежності у природі, забезпечать позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природи та спонукатимуть до екологічно доцільної поведінки та діяльності.

Відповідно до мети та гіпотези дослідження визначено такі **завдання**:

– Проаналізувати наукові джерела з проблеми дослідження та розкрити теоретико-методичні основи екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

– Визначити роль і місце авторської казки природознавчого змісту як засобу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

– Обґрунтувати педагогічні умови використання авторської казки як засобу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

– Розробити та перевірити методику використання авторських казок природознавчого змісту у процесі екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

– Здійснити добірку авторських казок природознавчого змісту з метою розширення методичного забезпечення процесу екологічного виховання дітей.

Методи дослідження:

– теоретичні: аналіз філософських, природознавчих, психологічних і педагогічних джерел, програм, навчально-методичних посібників, педагогічної документації закладів дошкільної освіти з метою визначення сутності, змісту, методів, особливостей процесу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку;

– емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); діагностичні методи (анкетування, бесіда) з метою вивчення стану функціонування предмета дослідження; вивчення продуктів діяльності дітей для виявлення ефективності розробленої методики екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами авторської казки;

– статистичні: методи математичної обробки експериментальних даних.

Наукова новизна дослідження: на рівні магістерської роботи обґрунтовано

роль і місце авторської казки природознавчого змісту як засобу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку та доведено її вплив на процес екологічного виховання дітей дошкільного віку, який полягає у створенні зв'язку між когнітивною та почуттєвою сферою особистості дитини, забезпеченні міцності засвоєння екологічних уявлень та розвитку мотивації до екологічно доцільної поведінки; визначено та експериментально перевірено педагогічні умови використання авторських казок природознавчого змісту у процесі екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку; уточнено взаємозв'язок компонентів екологічної вихованості стосовно дітей дошкільного віку.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та впровадженні методики використання авторських казок природознавчого змісту у освітньо-виховний процес ЗДО з метою екологічного виховання дітей. Розроблено та експериментально апробовано в роботі з дітьми добірку авторських казок про природу з виділеною науковою основою кожної казки, що робить методично доцільним їх використання у процесі екологічного виховання дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї.

Результати дослідження можуть бути використані в роботі ЗДО при організації процесу екологічного виховання дітей, у процесі викладання курсу «Методика ознайомлення дітей з природою» студентам педагогічних закладів вищої освіти спеціальності 012 Дошкільне виховання з метою підготовки фахівців до здійснення роботи з екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані в умовах практичної педагогічної роботи. Крім того, апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалося шляхом публікацій та доповідей на: Всеукраїнській викладацько-студентській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми підготовки фахівців дошкільної освіти: проблеми, досвід, інновації», (м. Глухів, 21-22.11.2019) «Значення казки у формуванні екологічних знань дітей дошкільного віку»; III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії педагога з дитиною» (м. Кам'янець-

Подільський, 23-24.10.2019) «Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами природничих ігор»; II Регіональній науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» (м. Кам'янець-Подільський, 16-17.03.2019) «Формування екологічної культури старших дошкільників»; II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (м. Кам'янець-Подільський, 21-22.03.2019) «Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами авторської казки»; звітній студентській конференції 2018-2019 н.р. (м. Кам'янець-Подільський, 24-25.04.2019) «Формування у дітей дошкільного віку екологічного світобачення».

Результати дослідження впроваджені у освітній процес Кам'янець-Подільський ЗДО № 1 «Барвінок».

Публікації:

- Експериментально-дослідницька діяльність дошкільника як основа пізнання довкілля: зб. мат. V Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» // Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти. Київ : Міленіум, 2019. 219-221.
- Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами природничих ігор // Від творчого педагога до творчої дитини : гармонія партнерської взаємодії : зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти, управління освіти і науки Кам'янець-Подільської міської ради. Київ : Міленіум, 2019.

Структура роботи: дипломна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

1. Вихід сучасного суспільства з екологічної кризи можливий за умови формування, починаючи з дошкільного віку, основ екологічної свідомості, що вважається головною складовою екологічної культури й регулятором діяльності людини у природі. Екологічне виховання має на меті формування засад екологічної культури. Зміст екологічного виховання полягає у передачі дітям екологічних уявлень та трансформацію їх у ставлення особистості до природи. Результатом екологічного виховання має стати екологічно вихована особистість. Компонентами екологічної вихованості дітей дошкільного віку є екологічні уявлення, емоційно-ціннісне ставлення до природи, поведінка та діяльність в природі. Теоретико-методичними засадами екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку є вчення про єдність почуттєвого та раціонального у пізнанні, необхідність формування свідомості екоцентричного типу у людини сучасності, положення про домінуючу роль екологічних уявлень у формуванні ставлення дитини дошкільного віку до природи, діяльності та поведінки в ній.

2. Обґрунтовано роль і місце авторської казки природознавчого змісту як засобу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. Казка, в основі якої лежать наукові факти, є дієвим засобом впливу на інтелектуальну та почуттєву сферу дитини, що здатний забезпечити ефективне формування емоційно забарвлених екологічних уявлень, позитивного емоційно-ціннісного ставлення та мотивувати екологічно доцільну поведінку та діяльність у природі.

3. У перебігу констатувального експерименту за допомогою таких методів дослідження, як спостереження за діяльністю дітей, виконання дітьми завдань, бесіди, анкетування, аналіз документації вихователів, виявлено три рівні екологічної вихованості дітей – високий, середній і низький. Критеріями та показниками виступили якість екологічних уявлень (обсяг, системність, реалістичність, усвідомленість), тип ставлення до природи (емоції та мотиви), характер діяльності та поведінки дитини у природі (уміння і навички догляду за об'єктами природи, вчинки).

4. Для успішної реалізації запропонованої методики роботи з авторською казкою природознавчого змісту необхідно дотримання низки педагогічних умов, серед яких: використання казки у процесі спілкування з дітьми в різних видах діяльності в контексті вирішення завдань екологічного виховання; використання наочності у процесі роботи з казкою; використання казок у певній системі та послідовності відповідно до етапів роботи; дотримання єдності позицій педагогів і батьків стосовно використання казок у процесі екологічного виховання дітей. Суть методики використання казок у процесі екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку полягала в тому, що у дітей послідовно закріплювалися та розширювалися уявлення про окремі об'єкти та явища природи, формувалися уявлення про зв'язки та залежності у світі природи, цілісність природи, розвивалося позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природи. Провідною формою роботи виступило повсякденне спілкування вихователя з дітьми з використанням матеріалу казки, найбільш цікавими методами роботи були творчі та нетрадиційні («біном фантазії»; «перевернення» казки; «вінегрет» з казок; продовження дитиною казки, розпочатої вихователем; придумування нового закінчення казки; казка в заданому напрямі; казки «навпаки»; гра-казка тощо).

5. З метою створення методичного забезпечення процесу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами авторської казки були дібрані у збірку «Чарівний промінь» казки природознавчого змісту та виділена їх наукова основа. Збірка здійснена у відповідності до вимог діючих програм виховання та розвитку дітей дошкільного віку, забезпечує можливості подання інформації послідовно: від ознайомлення з окремими об'єктами та явищами природи до формування уявлень про цілісність природи, сприяє розвитку позитивного емоційно-ціннісного ставлення до неї, мотивує екологічно доцільну поведінку та діяльність.

6. Аналіз результатів контрольного експерименту показав, що після проведення роботи з екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами авторської казки природознавчого змісту дітей з високим рівнем

екологічної вихованості в ЕГ стало 34%, у КГ – 15%; із середнім рівнем в ЕГ – 62%, у КГ – 72%; із низьким рівнем в ЕГ – 4%, у КГ – 13%. Авторська казка, в основі якої лежать конкретні наукові факти, а форма подання інформації є образною, за рахунок емоційно-насиченого характеру забезпечує ефективність засвоєння дітьми старшого дошкільного віку екологічних уявлень про живі організми, їхні взаємозв'язки один з одним та із середовищем існування, взаємозв'язок людини та природи; формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення, екологічно доцільної поведінки та діяльності у природі. Отже, дослідно-експериментальним шляхом було доведено ефективність використання авторської казки як засобу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують можливості використання авторських казок про природу на більш ранніх етапах розвитку дитини дошкільного віку (середній дошкільний вік), а також розширення спектру методів, які варто використовувати в роботі з казкою, вивчення специфіки їх використання, виходячи з індивідуальних особливостей дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аматыєва О.П. Використання елементів казкотерапії для емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку // Бердянський державний педагогічний університет : зб. наук. пр. №2. Педагогічні науки. Бердянськ, 2005. С. 77-84.
2. Артемова Л.В. Вчитися, граючись. URL: <https://u.to/zqRZFA> (дата звернення: 12.03.2019).
3. Базовий компонент дошкільної освіти України : наук. кер. : А.М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; авт. кол-в: Богущ А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л. та ін. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
4. Бачинский Г.А. Социозэкология – наука о гармонизации взаимоотношений между обществом и природой. Львов : Вопросы социологии, 1987 С.23-35.
5. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 2008. 204с.
6. Беленька Г. Змалку ближче до природи // Дошкільне виховання. 2004. №6. С.7-9.
7. Беленька Г.В., Богініч О.Л., Машовець М.А. Здоров'я дитини від родини. Київ : СПД Богданова А.М., 2006. 220 с.
8. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології : підручник. Київ : Либідь, 2004. 408 с.
9. Богущ А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Київ : Слово, 2006. 304 с.
10. Богущ А.М., Руденко Ю.А. Збагачення словника дошкільників експресивною лексикою народних казок. Одеса : Поліграф, 2005. 254 с.
11. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/bozhovich_lichnost-i-ee-formirovanie_2008/fs,1/ (дата звернення: 24.04.2019).
12. Большой психологический словарь / под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. Санкт-Петербург : прайм-ЕВРОЗНАК, 2005. С. 501.

- 13.Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Санкт-Петербург : СОЮЗ, 1997. 96 с. URL: http://pedlib.ru/Books/7/0060/7_0060-1.shtml (дата звернення: 16.03.2019).
- 14.Гавриш Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Шкільний світ», 2006. 119 с.
- 15.Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу // Дошкільне виховання. 2001. №10. С. 8-10.
- 16.Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
- 17.Горопаха Н.М. Виховання екологічної культури дітей. Рівне : Волинські обереги, 2001. 212 с.
- 18.Грошовенко О.П. Формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи у позаурочній виховній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2007. 16 с.
- 19.Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. Ростов на Дону: Феникс, 1996 480 с.
- 20.Дитина в дошкільні роки : Керівництво для вихователів дитячих садків та батьків : Ч.2. Запоріжжя, 1991. 230 с.
- 21.Дитина : Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років. Київ : Богдана, 2003. 327 с.
- 22.Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посібн. / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, К.В. Карасьова та ін.; за ред. Т.О. Піроженко. Київ, Кіровоград : Імтек-ЛТД, 2014. 272 с.
- 23.Добровольський В.В. Екологічні знання : навч. посіб. Київ : Професіонал, 2005. 304 с.
- 24.Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К.Л. Крутій, О.О. Фунтікова. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. 324 с.
- 25.Дунаевская Л.Ф. Поэтика украинской народной сказки : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.09. Київ, 1982. 23 с.

- 26.Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
- 27.Експериментальна базова програма розвитку дитини дошкільного віку / наук. кер. О.Л. Кононко. Київ : Світич, 2004. 149 с.
- 28.Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Грабенко Т.М. Практикум по креативной терапии. Санкт-Петербург : Речь, 2001. 400 с.
- 29.Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие / сост. В.М. Кларин, А.Н. Джуринский. Москва , 1987. С.95-217.
- 30.Коментар до Базового компонента Дошкільної освіти в Україні / Наук. ред. Кононко О.Л. Київ : Редакція журналу «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.
- 31.Кононко О.Л. Пріоритетні напрями оновлення дошкільної освіти // зб. наук. праць. Бердянськ, 2005. С. 5-11.
- 32.Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід) : монографія / АПН України та ін. Київ : Стилос, 2000. 336 с.
- 33.Конюхова Т.С. Чарівний промінь. Казки про природу для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку / за заг. ред. Г.В. Беленької. Сімферополь, 2005. 408 с.
- 34.Концепція дошкільного виховання в Україні. Київ : Освіта, 1993. 16с.
- 35.Копейкіна О. Оглядова інформація про діючі державні, регіональні, авторські, варіативні програми виховання і навчання дітей дошкільного віку // Дитячий садок. 2002. № 40 (184). С. 13-17.
- 36.Кот Н.М. Педагогічні умови ефективної взаємодії дитячого садка та сім'ї в екологічному вихованні старших дошкільників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. К., 1993. 24 с.
- 37.Кот Н.М. Про нові аспекти змісту екологічного виховання дошкільників // Бердянський державний педагогічний університет : зб. наук. праць № 2 : Педагогічні науки. Бердянськ, 2005. С. 54-59.
- 38.Крутій К.Л. Знайомтесь : програма Дитина в дошкільні роки // Дитячий садок. 2002. № 40 (184). С. 4-9.

39. Крутій К.Л., Маковецька Н.В. Казкотерапія як засіб оздоровлення дітей дошкільного віку // Бердянський державний педагогічний університет : зб. наук. пр. № 2 : Педагогічні науки. Бердянськ, 2005. С.84-89.
40. Крюкова О.В. Формування екологічно доцільної поведінки молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2005. 242 с.
41. Кузьменко В.У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. 354 с
42. Кулачківська С.Є., Ладивір С.О. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку). Київ : Нора-прінт, 1996. 108 с.
43. Ладивір С.О. Пізнавальна активність старших дошкільнят : індивідуальні особливості // Дошкільне виховання. 2006 р. № 11. С. 3–6.
44. Лисенко Н.В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Львів : Світ, 1994. 144 с.
45. Малятко : Програма виховання дітей дошкільного віку / під ред. Плохій З.П. : [Вид. 2-ге, доопрацьоване і доповнене]. Київ, 1999. 286 с.
46. Марочко Г.С. Формирование у детей старшего дошкольного возраста бережного отношения к природе (на материале растительного мира) : дис.... канд. пед. наук : 13.00.01 Київ, 1993. 229 с.
47. Маршицька В.В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед наук : 13.00.08. Київ, 2003. 186 с.
48. Методичні рекомендації до програми розвитку та виховання дитини раннього віку «Зернятко» / під ред. О.Л. Кононко. Київ : Кобза, 2004. 188 с.
49. Мищик Л.И. Формирование обобщенных представлений о неживой природе у детей дошкольного возраста : дис. ... канд. пед наук : 13.00.01. Київ, 1976. 147 с.
50. Науменко Т.С. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами авторської казки : дис. ... к-та пед. наук : 13.00.08 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 233 с.

51. Николаева С.Н. Теория и методика экологического образования детей : уч. пособ. для студ. высш. пед. учебн. заведений. Москва : Академия, 2002. 336 с.
52. Омеляненко А.В. До проблеми використання української народної казки як засобу мовленнєвої творчості. Бердянськ, 2000. С.37-44.
53. Пабат В.В. Формування естетичних почуттів дітей дошкільного віку засобами авторської казки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1997. 24 с.
54. Педагогічний словник / [за ред. М.Д. Ярмаченка]. Київ : Пед. думка, 2001. 514 с.
55. Плохий З.П. Формування екологічно мотивованої діяльності дошкільнят // Дошкільне виховання. 2005. №7. С.19-21.
56. Плохий З.П. Формирование бережного и заботливого отношения к природе у детей 5-го и 6-го г.ж. (на материале животного мира) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1983. 257 с.
57. Половіна О.А. Формування естетичного ставлення до природи засобами образотворчого мистецтва у старших дошкільників (на матеріалі ознайомлення з пейзажним живописом) : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2007. 17 с.
58. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 448 с.
59. Програма розвитку та виховання дитини раннього віку «Зернятко» / наук. кер. Кононко О.Л. Київ : Кобза, 2004. 192 с.
60. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» / О.І. Білан, Л.М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 263с.
61. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова ; наук. кер. О.Л. Кононко. Київ : МЦФЕР-Україна, 2014. 452 с.
62. Психология восприятия. 2009. URL: <http://www.psychology-online.net/articles/doc-1341.html> (дата звернення: 12.04.2019).

63. Психологічний словник. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/slov.htm (дата звернення: 08.06.2019).
64. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах. Київ-Луганськ : Альма-матер, 2004. 540 с.
65. Развитие мышления и умственное воспитание дошкольника / под ред. Н.Н. Поддьякова, А.Ф. Говорковой. Москва : Педагогика, 1985. 200 с.
66. Роганова М.В. Формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до природи засобами мистецтв : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.08 Київ, 2001. 17 с.
67. Руденко А.В. Ігри і казки які лікують. Харків : Основа, 2018. 208 с.
68. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
69. Рыжова Н.А. Не просто сказки. Москва : Линка-Пресс. 2002. 192 с.
70. Рыжова Н.А. Экологическое образование в детском саду. Москва : Карапуз, 2001. 432 с.
71. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки : посібник. Київ : Академвидав, 2003. 504 с.
72. Суржанська В.А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2004. 18 с.
73. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / Вибр. твори: У 5 т. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 3. С.176. 185.
74. Теорія та методика співпраці дитячих навчальних закладів з родинами : навч.-метод. посіб. / уклад. Н.Г. Каньоса. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2015. 116 с.
75. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості : навч.-метод. посіб. / укладач Н.Г. Каньоса. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2015. 188 с.
76. Глумачний словник української мови / за ред. Д.Г. Гринчишина. Київ : Освіта, 1999 С.103.

77. Туров М.П. Створи себе через казку. Київ : Кобза, 2003. 128 с.
78. Улькіна Т.В. Розвиток пізнавальних здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами ігрових психотехнік : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 19.00.07 Київ, 2006. 25 с.
79. Фесенко Л.І. Українська народна казка як засіб розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 1994. 176 с.
80. Яришева Н.Ф. Екологічне виховання дошкільників. Київ : Грамота, 2001. 55 с.